

окремих фрагментів програми; підготувати навчальні матеріали із застосуванням полікультурності відповідно до нової програми.

Висновки. Таким чином, у сучасних умовах істотно змінюються цілі й зміст навчання історії та їх відображення в навчальних програмах та навчально-методичному забезпеченні. Відбувається пошук рішень, які відповідають новим суспільним реаліям. Виховання в учнів позитивних установок і навичок комунікації та взаємодії в багатонаціональному й поліконфесійному українському суспільстві – одне із завдань історичної освіти, яке є особливо актуальним у сучасних умовах.

Література

1. Божович Л.И. Проблемы развития мотивационной сферы ребенка // Избр. психол. труды: проблемы формирования личности / Л.И. Божович ; [под ред. Д.И. Фельдштейна] ; Международная педагогическая академия. – М., 1995. – С. 20–55.
2. Д'юї Дж. Досвід й освіта / Дж. Д'юї ; [пер. з англ. М. Василенко]. – Л. : Кальварія, 2003. – 84 с.
3. Історія для громадянина : метод. посіб. для вчителів середніх загальноосвіт. навч. закл. / [В. Горбатенко, П. Вербицька, А. Ковтонюк, Л. Середяк, Г. Фрейман]. – Л. : Українські технології, 2003. – 136 с.
4. Осипова И. Формирование учебной мотивации школьников / И. Осипова // Воспитание школьников. – 2003. – № 8. – С. 33–36.
5. Релігійна багатоманітність та міжкультурна освіта : посібник для школи / [під ред. Дж. Кіста ; пер. з англ. Н. Юхимович, Т. Дитина]. – Л. : ЗУКЦ, 2008. – 160 с.
6. Смирнов А.Н. Социальный контекст толерантности: постановка проблемы / А.Н. Смирнов // Толерантность и поликультурное общество. – М., 2003. – С. 103–114.

КІСЕНКО О.О.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Щороку виникають нові й масштабні проекти як з упровадження нових підходів до вирішення соціальних проблем з використанням теорій і методів соціальної роботи, так і з підготовки та перепідготовки соціальних працівників. Найбільшу активність виявляють у цьому процесі Міністерство праці й соціальної політики України, а також Державний комітет у справах сім'ї та молоді, значних зусиль до впровадження нової спеціальності докладають Міністерство внутрішніх справ та Міністерство оборони України. Сьогодні жодна розвинута держава не може обійтися без соціальних працівників, які пройшли підготовку у вищих навчальних закладах. Соціальні працівники професійно допомагають усім нужденним вирішувати проблеми, що виникають у їхньому повсякденному житті, насамперед, тим, хто не захищений у соціальному плані (людям похилого віку, інвалідам, дітям, позбавленим нормального сімейного виховання, особам із психічними розладами, алкоголікам, наркоманам, хворим, родинам з “груп ризику”, особам з девіантною поведінкою). Отже, зростає попит на послуги соціальних працівників, який мають задовольнити вищі навчальні заклади України.

У розробку проблеми визначення аспектів професійних особливостей майбутніх соціальних працівників вагомий внесок зробили такі дослідники, науковці та соціальні педагоги-практики: Г. Батищева, В. Бочарова, Ю. Василькова, З. Зайцева, І. Зимня, М. Фірсов, В. Ярська та багато інших. Ми бачимо, що властивий сучасному розвитку цивілізації динамізм, нарощування її культурного потенціалу, мінливість змісту професійної праці соціальних працівників вимагають забезпечити формування фахівця нового типу, здатного не тільки обслуговувати наявні виробничі та соціальні технології, але й бути активним суб'єктом інноваційної діяльності, як у межах своєї держави, так і в умовах євроінтеграції.

Мета статті – розкрити особливості професійної діяльності майбутнього соціального працівника.

Саме тому пріоритетна роль на сучасному етапі розвитку суспільства належить надзвичайно актуальній і водночас досить складній проблемі підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ.

Аналізуючи стан проблеми, ми можемо сказати, що сучасна система соціального захисту України істотно змінює своє обличчя, звільняючись від стереотипів, адаптуючи найкращі зразки вітчизняного та іноземного досвіду. Соціальний працівник у своїй діяльності має справу з людиною, відносинами між особистістю й колективом, між соціальними групами. Уся його діяльність спрямована на вдосконалення людських відносин, на втілення в життя ідеалів гуманізму. Саме через розвиток ідеї гуманізму розглядається зв'язок соціальної роботи з філософською проблематикою [11].

Гуманістична ідея про людину як найбільшу цінність і вищу мету, сформульована ще античними філософами, потім розвивалася в середньовіччі та в Новий час, набула поширення як у російській, так і в зарубіжній сучасній соціальній філософії. У наявній літературі з проблеми гуманізму відзначається, що Демокрит, Платон, Аристотель, М. Квінтиліан, Т. Мор, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, І. Песталоцци, Р. Оуен, К. Маркс, Ф. Енгельс, А. Дистверг, Г. Плеханов, В. Ленін, П. Сорокін, Н. Бердяєв, П. Каптерев, Н. Пирогов, К. Ушинский і багато інших філософів до нашої та нашої ери зараховуються сьогодні до засновників психології, педагогіки, права, економіки та соціальної роботи.

Дослідження свідчать, що соціальна робота має зв'язок з багатьма іншими науками, крім філософії, історії, валеології, психології, етики та медицини. Як уже було зазначено, соціальна робота – це система теоретичних знань і заснована на них практика, яка має на меті забезпечення соціальної справедливості шляхом підтримки найменш захищених верств суспільства та протидії факторам соціального виключення. Тому фундаментальні науки відіграють значну роль у підготовці фахівця із соціальної роботи. Фундаментальне значення мають знання й досвід, на них ґрунтується вміння впливати на інших людей. Багато важать, зокрема, здібності, навички інтерв'ювання, тактовного надання підтримки, встановлення зворотного зв'язку, послідовність і наполегливість, терпеливість та витримка, самоконтроль, щира зацікавленість соціального працівника, спрямовані на досягнення змін у поведінці та відносинах між соціальним працівником і клієнтом, як вказує М. Фірсов у своїй роботі [12].

Головне для майбутніх соціальних працівників – мислити системно, діалектично, не втрачати цілого за частковим, бачити завжди клієнта з усіх боків, а не симптоми чи окремі ознаки його занедужання і втрати опори в сім'ї, на роботі, в побуті, у суспільстві. Теоретичні дисципліни допоможуть поєднати частини в ціле, дотримуючись принципу діалектичної єдності в підході до людини й суспільства. Соціальний і науковий прогрес коригуватиме зміст і методіку навчання в університеті, формуватиме майбутнього соціального працівника, критерії оцінювання знань і навичок, найбільш раціональні шляхи й методи їх засвоєння.

Навчальний процес, як відомо, процес двосторонній. Це не тільки і не тільки діяльність викладача, скільки наполеглива, цілеспрямована праця студента. Кінцева мета, потрібні результати навчання можуть бути досягнуті лише в результаті засвоєння всього навчального матеріалу. Враховуючи глибоку насиче-

ність кожного заняття новою інформацією, принципи інтеграції й комплексності, а також необхідність тісного зв'язку навчання з практикою, цілком очевидно, що студент повинен не лише відвідувати лекції, а й активно працювати на всіх заняттях. Тільки так можна не лише ознайомитися з навчальним матеріалом, переказати його, а й надовго засвоїти його, зуміти практично застосувати набуті знання, тобто сформувати необхідні навички, переконання, вміння. Саме тоді й буде досягнуто мету навчання, що максимально наближає студента до умов майбутньої професійної діяльності [2].

Питання про сучасний юридичний, економічний, соціальний статус фахівця – соціального працівника є винятково важливим. Це пов'язано з об'єктивним зростанням ролі фахівця, який безпосередньо організує контакти з родиною, трудовим колективом, установами культури, школою й іншими соціальними інститутами. Статус сучасного соціального працівника не вигаданий і не породжений спонтанно. Він формується під впливом сьогоденних реалій. Пріоритетне місце в ньому належить діяльному початку, активній, творчій дії в тих чи інших соціальних варіантах. У якісно новому соціальному статусі фахівця домінують такі ознаки, як його професійна компетентність і висока кваліфікація в стимулюванні й організації індивідуальної або сімейної, групової діяльності. Цей статус визначається соціальною роллю фахівця, діяльність якого є важливою сполучною ланкою між жителями соціуму. Він ніби ставить соціальний діагноз, вивчає психологічні й вікові особливості, здатності людини, вникає в світ його інтересів, у коло спілкування, в умови його життя й виявляє проблеми особистості [8, с. 8–16].

Як зазначає І. Зимня, соціальний працівник може працювати як штатна одиниця загальноосвітніх, культурно-дозвіллевих, спортивно-оздоровчих установ, служби соціального захисту й соціального забезпечення правоохоронних органів, а також здійснювати в установленому порядку індивідуально-трудова діяльність.

Отже, серед умінь соціального працівника можна зазначити такі: організувати діяльність і співпрацю дітей; володіти деякими прийомами артистизму, мовою, подихом, ритмом і постановкою голосу, мімікою й жестами; знаходити в бесіді той тон і мову, що дасть можливість говорити з жебраками та алкоголіками, наркоманами й повіями або з дитиною, що потрапила в лихо. Не просто говорити, а переконати й вплинути на індивіда [12]. Наступними факторами професійної майстерності є суб'єктивні фактори. Суб'єктивні фактори – це якості, що характеризують індивідуальність особистості й унікальність її майстерності. Необхідними й достатніми умовами формування особистості соціального працівника є такі якості: професійна спрямованість особистості (виражається в адекватному розумінні цілей і завдань професійної діяльності), наявність сформульованих професійних мотивів, стійких інтересів, схильностей, поглядів, переконань, ідеалів, що стосуються обраної професії; професійне мислення, яке виявляється в діяльності, у ході вирішення завдань і тому визначає її успішність; професійна самосвідомість, тобто усвідомлення особистістю самого себе в професійній діяльності, у всьому різноманітті своїх професійних якостей, можливостей, здатностей. Отже, професійна майстерність базується на фундаментально загальній, загальнокультурній підготовці й забезпечується єдністю загального й професійного розвитку особистості [12, с. 6].

У рамках установ Міністерства освіти і науки України (далі – Міністерство) соціально-педагогічна діяльність здійснюється штатними соціальними працівни-

ками освітніх установ, установ інтернатного типу. До нових установ системи Міністерства, що формуються останніми роками, належать центри психолого-педагогічної й медико-соціальної допомоги, які надають методичну допомогу психологам, соціальним педагогам, учителям загальноосвітніх шкіл, а також комплексну медико-психологічну й педагогічну допомогу родині та дітям. У системі Міністерства функціонує також мережа пенітенціарних спеціальних навчально-виховних установ закритого типу, до яких направляють дітей і підлітків з девіантною поведінкою за рішенням Комісії зі справ неповнолітніх і захисту їхніх прав.

Соціально-педагогічні функції виконують система професійно-технічної освіти, мережа установ підтримки дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків (дитячі будинки, школи-інтернати для дітей з недоліками розумового й фізичного розвитку), установи додаткової освіти, клуби за місцем проживання, фахівці з організації дитячого та молодіжного руху.

Соціальний працівник здійснює комплекс заходів щодо виховання, освіти, розвитку й соціального захисту особистості в установах і за місцем проживання осіб, які навчаються (вихованців, дітей); вивчає психолого-медичні й педагогічні особливості осіб, які навчаються, та їхнього мікросередовища, умови життя; виявляє інтереси й потреби, труднощі та проблеми, конфліктні ситуації, відхилення в поведінці тих, хто навчається (вихованців, дітей), і вчасно надає їм соціальну допомогу й підтримку; виступає посередником між особами, які навчаються (вихованцем, дитиною), й установою, родиною, середовищем, фахівцями різних соціальних служб та адміністративних органів; визначає завдання, форми, методи соціально-педагогічної роботи, способи вирішення особистих і соціальних проблем, вживає заходів із соціального захисту й допомоги, реалізації прав і свобод осіб, які навчаються (вихованців, дітей); організує різні види соціально-педагогічної діяльності осіб, які навчаються (вихованців, дітей), і дорослих, заходи, спрямовані на розвиток соціальних ініціатив, реалізацію соціальних проектів і програм, бере участь у їхній розробці й затвердженні; сприяє встановленню гуманних, морально здорових відносин у соціальному середовищі; сприяє створенню обстановки психологічного комфорту й безпеки особи, яка навчається (вихованців, дітей), забезпечує охорону їхнього життя й здоров'я; здійснює роботу з працевлаштування, патронату, забезпечення житлом, допомогоюми, пенсіями, оформлення ощадних вкладів, використання цінних паперів осіб, які навчаються (вихованців, дітей), з-поміж сиріт і дітей, котрі залишилися без піклування батьків; взаємодіє з учителями, батьками (особами, які їх замінюють), фахівцями соціальних служб, сімейних і молодіжних служб зайнятості, із благодійними організаціями, у наданні допомоги особам, які навчаються (вихованцям, дітям) і потребують опіки й піклування, з обмеженими фізичними можливостями, девіантною поведінкою, а також потрапили в екстремальні ситуації. Основними завданнями соціального працівника з освітньої установи є соціальний захист прав дітей, створення сприятливих умов для розвитку дитини, встановлення зв'язків і партнерських відносин між родиною й освітньою установою [6].

Під соціальним захистом, за визначенням В. Юдина, розуміється діяльність держави, спрямована на формування й розвиток повноцінної особистості; виявлення та нейтралізацію негативних факторів, що впливають на особистість; створення умов для її самовизначення й ствердження в житті [7, с. 17]. У більш вузькому значенні соціальний захист розглядається як сукупність законодавчо закріпле-

них економічних і правових гарантій, що забезпечують дотримання найважливіших соціальних прав громадян та досягнення соціально прийняттого рівня життя.

Провідним елементом соціального захисту населення є соціальне обслуговування. Соціальне обслуговування – діяльність соціальних служб із соціальної підтримки, надання соціально-побутових, соціально-медичних, психолого-педагогічних, соціально-правових послуг і матеріальної допомоги, забезпечення соціальної адаптації й реабілітації громадян, які перебувають у важкій життєвій ситуації.

Соціальна служба – система державних і недержавних структур, що здійснюють соціальну роботу й мають у своєму складі спеціалізовані установи для надання соціальних послуг та органи управління ними. У літературі визначено такі функції соціальних служб:

- надання соціальної допомоги – виявлення й облік родин та окремих осіб, які найбільше потребують соціальної підтримки, надання матеріальної допомоги й надання нужденним тимчасового житла;
- профілактика бідності (створення родинам умов для самостійного забезпечення свого благополуччя, сімейного підприємництва);
- надомні послуги нужденним у сторонньому відході;
- сприяння розвитку нетрадиційних форм дошкільного, шкільного й позашкільного виховання;
- організація тимчасового змушеного перебування дитини поза батьківською родиною, її подальше влаштування до дитячої установи, під опіку (піклування), усиновлення;
- функція консультування – консультування фахівців, участь у підготовці молоді до вибору професії, підготовка юнаків і дівчат до шлюбу й свідомого батьківства, батьківський медико-психологічний всеобуч; функція соціальної корекції та реабілітації – соціальна медико-психологічна реабілітація неповнолітніх з девіантною поведінкою, бездоглядних дітей і підлітків, дітей, що залишилися без піклування батьків;
- медико-соціальна реабілітація й реабілітація дітей і підлітків з обмеженими можливостями, а також родин, які їх виховують; функція інформування населення, вивчення й прогнозування соціальних потреб – надання клієнтові інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації; поширення серед населення медико-психологічних, педагогічних та інших знань; вивчення потреб клієнтів і соціальних проблем, що спричиняють кризові ситуації в регіоні, розробка й реалізація конкретних заходів, спрямованих на їх усунення; функція допомоги в подоланні наслідків стихійних лих і соціальних конфліктів – участь у розробці надзвичайних програм, формування в рамках рятувальних служб бригад соціальних працівників [1].

У віданні Міністерства охорони здоров'я перебувають будинки дитини, де утримуються діти до трьох років, дитячі поліклініки (медико-соціальний патронаж родини), лікарні й клініки, що обслуговують дітей в умовах стаціонару, установи медико-соціальної реабілітації, медико-психологічної та педагогічної допомоги, система психіатричних і наркологічних клінік та диспансерів. До функцій соціального працівника в системі охорони здоров'я відносимо забезпечення турботи про хворих у до- і післягоспітальний період, допомогу в знятті стресів, сприяння оздоровленню, у тому числі пропаганду здорового способу життя. Залежно від місця роботи розмежовують функції фахівця: в установах

міжвідомчої належності він надає медико-соціальні послуги; в установах, службах і центрах охорони здоров'я – соціально-педагогічні [4].

Діяльність соціальних працівників в установах відомства Міністерства культури в цей час практично не представлена. Водночас очевидна необхідність культивування соціально-педагогічної практики в цій сфері. Незалежно від типу установи культури в його структурі може діяти служба соціально-педагогічної анімації та дозвілля, діяльність якої будується за такими напрямками: участь у розвитку соціально-культурного середовища, об'єднання й координація діяльності позашкільних, культурно-просвітніх та інших установ для вирішення завдань комплексної організації вільного часу жителів цієї території, з'ясування, забезпечення їхніх культурних запитів; організація різних форм сімейного відпочинку, занять фізкультурою й спортом тощо. Таким чином, діяльність соціального працівника в установах культурно-дозвілєвої сфери: покликана впливати на структуру життєвого простору особистості і її життєвих сил; здійснюється у вільний час особистості; передбачає добровільність та активність підопічного; зумовлена національно-етнічними особливостями й традиціями.

Сукупність особистісних якостей майбутнього соціального працівника втілюється в його стилі поведінки, якому притаманні: психологічні характеристики, що є складовою придатності до соціальної роботи; психолого-педагогічні якості, орієнтовані на вдосконалення соціального працівника як особистості; методичні навички й зусилля, спрямовані на створення особистого іміджу (привабливості).

Як зазначає І. Зимня, до першої групи якостей відносимо вимоги, що висуюються в професійній діяльності й психічних процесах. Це сприймання пам'яті, увага, мислення, психічні стани (втомлюваність, апатія, стреси, тривожність, депресії), увага як стан свідомості, емоційні характеристики (стриманість, індиферентність) і вольові (наполегливість, послідовність, імпульсивність). У практичній роботі з людьми психологічні вимоги ґрунтуються на зібраності, уважності, розумінні іншого, терпінні, самоволодінні тощо. До другої групи якостей належать самоконтроль, самокритичність, самооцінка своїх вчинків, фізична тренуваність, самонавіюваність, вміння керувати своїми емоціями. Вони також доступні завдяки самовихованню. До третьої групи якостей включають комунікативність, емпатичність (вловлювання настроїв людей, з'ясування їх установок, очікувань, співпереживання їхнім проблемам), візуальність (зовнішня привабливість особи), красномовність тощо. Їх також можна розвинути власними зусиллями: з допомогою фахових віщань, методичної літератури, тренувань та іншими способами [8].

Висновки. Сьогодні в Україні відбувається своєрідний бум соціальної роботи. Уся діяльність соціального працівника спрямована на вдосконалення людських відносин, втілення в життя ідеалів гуманізму.

Особливостями професійної діяльності майбутнього соціального працівника є таке: статус соціального працівника, професійна майстерність соціального працівника та функціонально-рольовий репертуар соціального працівника (в установах системи освіти, в установах системи соціального захисту населення, в установах системи охорони здоров'я та в установах культури).

Література

1. Батищева Г.О. Робота соціальних служб для молоді з молододу сім'єю : методичні рекомендації / Г.О. Батищева, З.Г. Зайцева. – К. : А.Л.Д., 1996. – 100 с.
2. Бочарова В.Г. Педагогика социальной работы / В.Г. Бочарова. – М. : Аргус, 1994. – 342 с.

3. Василькова Ю.В. Методика и опыт работы социального педагога / Ю.В. Василькова. – М. : Просвещение, 2001. – 234 с.
4. Данакин Н.С. Смысл и профессиональные особенности социальной работы / Н.С. Данакин // Российский журнал социальной работы. – 1999. – № 1. – С. 43–46.
5. Демидова Т.Е. Профессиональное общение социального работника / Т.Е. Демидова. – М. : Просвещение, 1994. – 256 с.
6. Козлов А.А. Практикум социального работника / А.А. Козлов, Т.Б. Иванова. – Р. : Феникс, 2001. – 432 с.
7. Лященко А.И. Организация и управление социальной работой / А.И. Лященко. – М. : Просвещение, 1995. – 432 с.
8. Зимняя И.А. Профессиональные роли и функции социального работника (общие проблемы подготовки специалиста) / И.А. Зимняя // Российский журнал социальной работы. – 1995. – № 1. – С. 45–56.
9. Зимняя И.А. Функционально-ролевой репертуар и методы социальной работы / И.А. Зимняя // Российский журнал социальной работы. – 1996. – № 1. – С. 14–24.
10. Смирнова Е.Р. Философия и методология социальной работы : учебник / Е.Р. Смирнова, В.Н. Ярская. – М. : Просвещение, 2000. – 543 с.
11. Фирсов М.В. Введение в специальность и основы профессиональной этики социального работника / М.В. Фирсов. – М. : Просвещение, 1993. – 367 с.
12. Профессиональное мастерство работников социальных служб. – М. : Просвещение, 1999. – 543 с.

КЛІСБА А.І., ЧЕТАЄВА Л.П.

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ В ОСВІТУ

Глибинні зміни, яких зазнає останнім часом освіта України, зумовлені переходом від епохи індустріальної до епохи інформаційного суспільства. У цих умовах успіх справи залежить від рівня розвитку особистості. Національна Доктрина розвитку освіти України проголошує своєю основною метою “створення такої системи освіти, яка була б особистісно орієнтованою” [1, с. 2].

У прогнозах про перспективи розвитку освіти варто спиратися на принципи взаємодоповнюваності методологічної традиції й гуманітарних способів пізнання. Це сприяє відновленню цілісних уявлень про світ, картину світу як єдиного процесу. Інтеграція знань на основі міждисциплінарних зв'язків дає можливість охопити лінійні зв'язки по горизонталі й точкові по вертикалі, уловити не тільки послідовність, а й одночасність цих зв'язків і відтворити на новому, вищому рівні цілісне бачення будь-яких проблем, ситуацій, явищ у всій повноті, багатогранності, багатоаспектності. Двоєдність “природа – культура” включає в себе всі форми земного життя, які відображають відкритість світу й застосовуються до всіх елементів системи: і до молекули ДНК, і до світу природи, і до єдиного культурного поля, підсистемою якого є освіта. Ця універсальність відображена в принципі мудреців Давнього Сходу: “Усе є всі, усе є в усьому, усе є завжди, усе є скрізь” [2, с. 35].

Освіта, культура, людська психологія перебувають у взаємозв'язку й взаємозалежності, являючи собою елементи однієї системи:

наука – техніка – виробництво – суспільство – людина – середовище.

Мета статті – визначити особливості сучасної науки, де головними принципами наукового дослідження стають інтеграція й системний підхід, які допомагають зрозуміти закономірності та перспективи розвитку сучасної освіти як однієї з підсистем ключової ланки науково-технічної революції (НТР), що зумовила зміну цілей і змісту освіти: головної мети сучасної освіти – підготовку фахівців, здатних до проєктивної детермінації майбутнього, вирощування інтелектуальної еліти кра-